

מדברים הפרופטורים הרבה

אברהם הגורני־גרין

ומישגן בואכה אל העיר פילדלפיה, ומשם לניו־יורק המטרופוליטנית. שוחחתי עם הפרופטורים לעברית. "מדברים הפרופטורים הרבה" כדברי המשורר רוברט ורמן. מדברים הרבה ולעתים, יש שגם אשנב נפתח אל המתרחש בלבם פנימה. לא תמיד.

במרומי הקומה ה־13 ברחוב מספר 70 במנהטן ישבתי לאחר סידרת הפגישות הארוכה. דומה, דבר לא ניתן עוד לחפש. אך אני עדיין אינני משלים. שמא יתגלה צד נוסף. היבט אחר. אקבע עוד פגישה או שתיים. אני מתבונן אל קטע השדרה שבפנית הרחוב. יום אביבי. אתמול ירד גשם ושטף את הכבישים. חג השבועות מתקרב. סוף שבוע ארוך. אצלל ואועיד פגישה עם אחת מאלה הרשומות בפנקסי גלים־גלים חולפות המכוניות. מוניות צהובות נושאות שליטי פרסומת. מנמרות בצהוב את שטף התנועה. בני אדם נינוחים יושבים על הכסאות מתחת לגגון של מסעדה המשקיפה על המדרכה. מעליהם, אלכסונית, נטויות מדרגות המילוט. במקרה של שריפה. אימת הכרך הגדול.

אתמול שמעתי על השריפה הגדולה. כילתה כרכים־כרכים של ספרים עבריים בסמינר התיאולוגי היהודי. אמנם לפני שנים היה הדבר. אך מראה האותיות העבריות הפורחות באוויר, באש, ואין מציל — חי נשאר.

ימים אחדים לאחר יום העצמאות ה־48 שלנו, ב־18 במאי 1986, נפתח באוניברסיטת ניו־יורק הכנס הארצי השנתי של איגוד הפרופטורים לעברית בארה"ב. הוא הוקדש לנושא ההוראה האקדמית של הלשון והספרות העברית.

וכמו תמיד, למעלה מ־50 חוקרים ידועים, מארה"ב, אירופה וישראל — הציגו במהלך שלושת הימים, על פני עשרים "מושבים", את "ניירותיהם". איש־איש בתחום עיסוקו: מי בספרות העברית החדשה ומי בספרות השואה, מי מן המקרא ומימי הביניים, ומי מן הלשון העברית בת־זמננו.

עולם כמנהגו נוהג. ישראל. אירופה. ארה"ב. יום השואה. יום הזכרון לחללי צה"ל. יום העצמאות — וכסדרו: אף הכנס המלומד. אחד בחוף המזרחי ואחר, בודאי, בצפון. שם ארגון פרופטורים אחר, בנושאים דומים, שוקד על העשייה. עלי להודות:

התעוררה סקרנותי. ביקשתי להציץ אל עולם מופלא, מוזר זה של העברית באמריקה. קרובה העברית ללבי וספרותנו בראש מעייני. התוכל העברית לשמש גשר בינינו לבין שוחרי השפה אשר שם? — שאלתי את עצמי. קמתי ונסעתי.

שבועות אחדים נודתי מקמפוס לקמפוס. מקליפורניה, דרך ויסקונסין

תואר דוקטור לשם כבוד או להענקתו. טרודים בבחינות סוף השנה האקדמית. מוקפים ספרים עבריים לרוב. מקצתם ישנים-נושנים. נושמי אווירה של תרבות עברית שלעבר. ימים לא יהיו עוד. לילות בל ישובו. רובם של הספרים – מן האחרונים. מאלה שראו אור בישראל המתחדשת. השמות הידועים של מבקרינו הנחשבים. יצירות הסופרים, שהם ראשי המדברים בספרות בת-זמננו. בשם המציאות והאנטי-מציאות. הגיבור והאנטי-גיבור. והאנטי-גיבור שהוא בעצם הגיבור בה"א הידיעה. מחברים וגיבורים, שעיפו מצינות ומלאומיות עברית. חמדו להם לצון והעמידו, לעתים, מעין מציאות מהופכת ונלעגת. גל של חוקרים בארץ כבר עוטה סביבם. עיפים מחקר עגנון והקלטיקונים החלו בונים תלים ותלי-תלים של השערות. סביב תלוליות של מה בכך. היום הן נראות לעין ומחר, אפשר, יכוסו אבק של שיכחה.

ואילו הם. כלומר, אותם חוקרים היושבים כאן. במכללותיה רבות היוקרה של הארץ הרחבה, הטובה, הגדולה – נדהמים ונבוכים ממה שגידלה הספרות הישראלית – חוזרים אל הבטוח משכבר: עגנון, המשכילים, אחד העם. מי עדיין בעברית. עדיין – מפני שמי יקרא כאן ספר-של-מחקר בעברית כדי להעריכו אקדמאית ולצרפו למניין הפרסומים שצורך בהם לשם הקידום? הן נוח ובטוח ויעיל יותר לפרסם באנגלית. ומוטב לא להישאר בתחומה של ספרות עברית בלבד. רצוי, למשל, להסמיכה ל... לא לספרות יהודית

ניסו לכבות בחומר כימי וגרמו נזק. ניסו במים לכבות את האש והוסיפו והשחיתו ספרים שלא כילתה השריפה הגדולה. בכאב סיפר האישי אשר על הספרות העברית במוסד את סיפור הבערה. אף הראה מקצת ממכמניה של מה שקורין הספריה החדשה. במיבנה המחודש. מיליוני דולרים נאספו. מישוהו שאל: לשם מה? היש עתיד לעברית באמריקה?

באתי לכאן לאחר יום העצמאות. הייתי עדיין המום ממראה עיני בבית הקברות ביום הזכרון לחללי צה"ל. החלקה הקטנה, המבודדת של נופלי מלחמת השחרור, שנאספו לכאן ממקום קבורתם הזמני ליד אתרי הקרבות – טבעה באחת בים של מצבות חדשות. העצים, מסתבר, נעקרו. המרצפות הוסרו וכל החלקה אוכלסה בחיילים צעירים ממלחמת הלבנון. נפגשו לוחמי תשי"ח עם חבריהם הצעירים. החלקה הקטנה המתה. מיוללת מקינת אמהות שכולות. נשים צעירות. במשך שנים היתה זו פינה שקטה. מצבה מצבה ופרטיותה. קהל קטן וותיק היה מתכנס כאן ביום השנה. באתי לארה"ב לאחר יום עצמאותנו לגלות אם העברית, אכן, יכולה לשמש גשר. שוחחתי עם הפרופסורים.

מצאתי אותם איש-איש בלשכתו. במחלקה ללימודי המזרח הקרוב או התרבות היהודית או העברית והלשונית השמיות או הספרות ההשוואתית שקועים במחקריהם. מכינים "נייר" זה או אחר לקראת הכנס, יום העין, ההרצאה לקבלת

שלפני קום המדינה. היא ניזונה מאלה בני דור הנפילים ומתלמידיהם. אמריקה לא התיימרה מעולם להעמיד מתנכים עבריים כגון אלה. ילידי מזרח אירופה שהיגרו לכאן. ההנחה המקובלת היתה, כי על אמריקה היהודית לדאוג לצדדים הכלכליים והפוליטיים של הקיום היהודי. ואילו לענייני רוח ולמחנכים תדאג יהדות מזרח אירופה. גם ארץ ישראל, שנועדה לשמש מקלט בטוח ליהודי לעת צרה. כך חשבו לפני השריפה הגדולה. לפני חורבן בית ישראל באירופה. כך היתה חלוקת התפקידים המוסכמת. המאגר היחידי למחנכים, שנותר לשם מילוי צרכיה של אמריקה עתה הוא ארץ ישראל.

* * *

הבאים מישראל – נאנחים זקני המקום. הבאים מישראל לשמש כאן מרצים ומורים אינם דומים למחנכי העבר. גם את המצב היהודי האמריקאי מתקשים הם להבין, הבאים מישראל. גם לא אלה שנתקדמו והגיעו, כאמור, למעמד של פרופסורה. דומה, לעולם לא יתערו במקומם החדש. תלושים יישארו. בלתי מעורבים. בלתי מסוגלים להשפעה ולהקרנה. סטודנט, ספק מן ה"יורדים" ספק מן ה"משתלמים", שהשתתף בשיחתי עם קבוצת תלמידים על הספרות העברית שח לי, בשיחה אינטימית וידוויית: דע לך, כי לא מעטים מהישראלים החיים כאן שנים על שנים אינם יודעים ציפור זו שנקראת בארצנו "דרור" מה שם ייקרא לה כאן. וצמח מצוי מקומי לא יוכלו לכנותו בשם. לא לזהות פרח בגינתם.

חלילה אלא דווקא לספרויות העולם. אל הקלסיקונים שבהם. הידועים והמוכרים.

אל המלומדים שאמריקה היא מקום גידולם, והם שרידי-השרידים של החינוך היהודי-העברי המבוסס והישן, שזה כבר עבר מן העולם, הצטרפו, כתגבורת, בני הדור החדש. חוקרי ספרות עברית ומורים חניכי ישראל. מהם שבאו לכאן אך ורק כדי "לעשות את הדוקטוראט" ועשו, בתוך כך, חיל. ממדריך ומורה לעברית ופרופסור-עוזר למעמד של "פרופסור חבר" הגיעו. ומי שלא הגיע עד היום – יגיע, בוודאי, בעתיד הלא רחוק, להיות "פרופסור גמור" כלשון עגנון. עתה הם שוקדים, במרץ רב, לרצות את ועדת המינויים בפרסומים חדשים, כמקובל. אין צריך לומר, שבין מחקריהם לבין רובה של ההוראה אין לרוב ולא כלום. כמה מן הסטודנטים הלומדים עברית וספרותה במכללות ארה"ב מגיעים ליכולת הבנת טקסט ספרותי עברי של עגנון או הזו ואפילו של עזו או יהושע?

דור זה של מורים ומחנכים, שעיקר גידולו בארץ ישראל, אמור היה להחליף את דור המורים המפואר שלעבר. אלה הסופרים הדגולים, ששימשו כאן בקתדרות והם חניכי ה"חדר המתוקן" ו"תרבות", שקנו להם גם בקיאות בלימודים הכלליים ומצויים היו בלשון המקום. עוד בשנת ה-50 – מספרים הנתיקים – יכול היה ציבור שוחרי לשון-עבר למלא אולם, ואף להאזין בעניין ומתוך הבנה לדברי סופר עברי מן הארץ. היתה גם היתה מערכת של חינוך עברי בשנים

שם הוא מוקף ספרים עבריים. מפרסם מחקרים שדוגמתם מונחת על מדף. הוא אכן משתתף בכנסים המדעיים. אולם בתוך האוניברסיטה הוא מבודד למדי. אין כמעט קשר עם התלמידים. הללו, האחרונים, פחות ופחות מוכנים להתאמץ. הוראת העברית התדרדרה לרמת קורסי בחירה סמסטריאליים. צריך אדם לאלץ עצמו ללמוד פסיכולוגיה של למידה והוראה כדי להתמודד עם סוג התלמידים שמבקרים היום בקורסים למתחילים. לאחר ככלות הכל עליהם חיותו. אם יחמיר בדרישותיו, לפי נטיית לבו, — ינשרו. פשוט ינשרו התלמידים והוא יישאר חסר תעסוקה. דרך ללא מוצא. כולנו מלמדים גם בקורסים הבסיסיים, אישר באוזני פרופסור אחר. ההתעניינות בעברית פוחתת והולכת — מאשרים רוב בני שיחי. באשר לסיבות — על כך ישנם הסברים שונים לעתים.

אחד מההסברים הללו הוא, כי היחס לשפות זרות בארה"ב נתון לתנודות. לפנינו נדרשו תלמיד בית-הספר התיכון והסטודנט באוניברסיטה ללמוד שפות זרות. היתה חומרה בדרישות. גל שביתות הסטודנטים ואי-השקט ששטף את הקמפוסים לפני למעלה מעשור שנים הפחית את הדרישות בתחומים שונים. השפות הזרות נפלו קרבן. במקביל עלתה תביעה ל"לימודים שחורים" בצד השפות הזרות. מגמה חדשה זו שימשה לעתים חממה לטיפול שנת ישראל. ביסודו של דבר מבקש האמריקאי את המאוחד והמשתתף והיחס לזרים ולשפות זרות הוא חלק מהמחיר.

אנחנו חיים — התודו אחרים — בסביבה נאה ומטופחת. בעיר ובחיק הטבע. אך המולדת היא בארץ. במקום בו השאירו את זכרונות ילדותם. חוויותיהם. חברים מילדות ומנוער. רק עמם ניתן על העמוק שבלב לשוחח.

פרופסור לעברית ולספרות כללית שהוא יליד ארה"ב איננו מצטמצם בפעילותו בל"ת אמות של עיסוקים מקצועיים אקדמיים. הוא מכיר בחוש מי מבין עמיתיו להוראה הם מבני ברית. הוא ישתדל לטפח את הקשרים עמם. עמדת-כוח היא חשובה באוניברסיטה כמו בכל מקום. אנשים בעלי רקע משותף יכולים לעזור זה לזה בעת הצורך. לקדם השקפה. מערכת יחסים כזאת נחוץ לטפח ללא הרף. הפרופסורים הישראלים נתונים לעצמם. מסתגרים בחוג צר. מבודדים לא אחת גם מהקהילה היהודית שבמקום. פעילותם בארגונים האקדמיים, כגון בארגוני הפרופסורים לעברית, נושאים אופי פרופסיונאלי. בתוך ארגון הפרופסורים למדעי היהדות בטל בשישים חלקה של הספרות העברית. פרופסור, שמקור חיותו הרוחני הוא ישראל, סיפר כי לאחר כל ביקור בארץ הוא שרוי במשך חודשים בדכאון. כאן קתדרה לו ומעמד של פרופסורה והוא יכול להשקיע אונו במחקר חשוב שהוא מן היחידים המסוגלים לו כדי להציל אוצרות רוח של מסורת ארוכה מדרת לטמיון. לא, הוא אינו מעורב בנעשה במקום. גם בבית הוא לא מעט זרות נושם. הרעייה — מקומית, אמריקאית. העברית אינה שגורה. ממלכתו העברית היא בלשכתו, באוניברסיטה.

מישראל בארה"ב הוא 150 אלף "בלבד" ולא 300 או 400 אלף. ובכלל, יניחו להם לנפשם. לפרופסורים. תעשו אתם את הנחוץ בארץ בישראל. תשפרו, למשל, את החינוך הגבוה שלכם. כמה זמן אתם מקדישים בישראל, באוניברסיטאות להרצאות פרונטאליות, למשל, במקום לקריאה עצמית של הסטודנטים. ומדוע המרצים בישראל נוהגים "לסכם" את ההרצאות בפני הסטודנטים. כך מתכוונים אתם להעלות את הרמה. לשפר את האיכות. להגביר את כושר המשיכה. לך תדע: האם התקפה זו נובעת משום שכן-שיחך לא הצליח לזכות אצלנו במישרה פרופסוריאליה ואולי מטעמים אחרים. וכלום, באמת, הכל אצלנו שפיר בהוראה האקדמית של הספרות העברית.

* * *

ימים אחדים לאחר יום העצמאות שלנו נפתח באוניברסיטת ניר-יוקנס נוסף. הפעם מוקדש להוראה אקדמית של ספרות ולשון עברית. הוא נערך מטעם איגוד הפרופסורים. חמישים מרצים מלומדים נשאו את דבריהם. התעוררה סקרנותי. קמתי ונסעתי. שוחחתי עם מי ששוחחתי. השנה קיבלתי הזמנה לכנס. לא נסעתי.

תאמר: סטודנטים יהודים יתעניינו בעברית. היום, יותר מתמיד, הם נתונים ל"קריירה" האישית. מחשבים. אלקטרוניקה. משפטים. מקצועות מכניסים. אלה "הולכים טוב". מספר המועמדים ללימודי היהדות מקירבם פוחת והולך. גם הילודה בקרב האוכלוסייה היהודית בסימן ירידה. התוצאה ירידה במספר לומדי עברית וברמתם.

ישנה גם סיבה "ישראלית" המשפיעה על התופעה. בעת מלחמת ששת הימים, למשל, זכתה ישראל לשיא פופולריותה. כך גם העברית. היתה גאוה בישראל. התעניינות בלשון ובספרות. היפוכו של מצב בעת מלחמת "שלוש הגלילות". גם ה"יורדים" הבאישו את ריחה של הארץ. המצב הכלכלי. גילויי השחיתות. רמת הפשיעה בארץ, כל אלה הביאו להסתייגות. ה"מחיר" בריחה מהעברית. הדבר תלוי בכם, הישראלים – חוזרים ואומרים בני-שיחי. ויש אומרים: "ציונות". ומהי "ציונותם" שלהם, שם. הס מלשואל. גם לא התכוונתי לכך. מנגנון ההגנה הוא שמופעל. משעמם – הם אומרים – לשמוע ולדבר על עלייה ועל ירידה. לקיצוניים שבהם גם "נתונים" משלהם. למשל, סך הכל היורדים